

В. Лозовий

«Проблема підготовки наукових кадрів для інноваційної сфери в Україні». Аналітична записка

<...> **Висновки** ([Національний інститут стратегічних досліджень](#)).

На протипагу світовим тенденціям залучення та мотивації молодих науковців, Україна втрачає найбільш талановитих учених, а проблема якісної підготовки фахівців набуває все більшої гостроти. Темпи вимивання кадрів вищої кваліфікації з науково-технічної сфери створюють підґрунтя для значного технологічного відставання, що створюватиме загрози національній безпеці країни. Існує гостра необхідність у масштабному залученні у науку молоді шляхом якісної модернізації системи підготовки кадрів вищої кваліфікації та створенні дієвого механізму підтримки молодих учених, використовуючи досвід кращих європейських та світових зразків, що передбачають: зміну організаційних аспектів докторської освіти; введення структурованих докторських програм та докторських шкіл; освоєння нової культури наукового керівництва; включення в «компетентнісні моделі» докторів універсальних навичок; запровадження професійних докторських ступенів; розширення кар'єрних перспектив докторів і постдокторантів.

Формування вітчизняної інноваційної економіки вимагає швидкої трансформації та удосконалення системи підготовки кадрів вищої кваліфікації: організаційних форм діяльності аспірантур та докторантур; введення системи активного матеріального стимулювання та підвищення соціального статусу вченого; інфраструктури фінансування, відповідного сучасним вимогам забезпечення навчальної та матеріально-технічної бази; системи відповідальності за якість шляхом введення критеріїв оцінювання підготовки фахівців на всіх етапах і рівнях; взаємодії науки, освіти та виробництва, орієнтації на практичний результат, враховуючи потреби ринку праці; формування якісно нової системи відбору та підготовки наукових кадрів.

Наслідком реформування діяльності аспірантур (докторантур) має стати перехід від «радянської» моделі підготовки кадрів вищої кваліфікації до кращих світових моделей формування кадрового складу для системи інноваційного розвитку національної економіки.

Рекомендації

Для втілення ефективної політики формування фахового потенціалу необхідно таке:

1. З метою врегулювання ряду проблемних питань у сфері підготовки кадрів для наукової і науково-технічної сфери **Кабінету Міністрів України, Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, Міністерству освіти і науки України, Національній академії наук України, Національній раді України з питань розвитку науки і технологій** підготувати:

– пропозиції змін до Бюджетного кодексу України ¹ на 2017 р., передбачивши вирішення питання виділення та розподілу фінансування при розробці та втіленні спільних програм підготовки аспірантів та докторантів вітчизняними бюджетними установами відповідно до вимог часу;

Національній раді України з питань розвитку науки і технологій, Міністерству освіти і науки України розглянути можливість створення робочої групи для формування пропозицій щодо внесення змін до ст. 30 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» № 848-VIII від 26.11.2015 р. ², передбачивши:

– створення механізму захисту прав інтелектуальної власності вітчизняних наукових установ та вчених на науковий та науково-технічний результат, отриманий у колабораціях за участі іноземних партнерів, які претендують на право інтелектуальної власності на науково-технічні (прикладні) розробки.

Науковому комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій з метою підтримки і стимулювання міжнародної мобільності науковців і збереження кадрового потенціалу:

– розглянути можливості уточнення ст. 34 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» стосовно визначення терміну стажування молодих вчених за кордоном, оскільки вітчизняні наукові установи і університети не мають права утримувати співробітника в штаті більше дев'яти місяців;

– розглянути можливість внесення доповнень до Закону України «Про вищу освіту» ³ № 1556-VII від 01.07.2014 р., передбачивши:

– створення «професійних аспірантур (докторантур)», які готуватимуть для бізнесу висококваліфіковану робочу силу, що має навички дослідницької роботи, що дасть можливість сформувати механізми, які забезпечать посилення науково-виробничої складової аспірантської (докторської) технічної підготовки, взаємодію держави, науки, освіти і бізнесу у визначенні пріоритетів докторських досліджень та фінансування науково-технічних та інноваційних проектів і програм, сприяти співпраці аспірантур (докторантур) з високотехнологічними виробництвами, створення науково-виробничо-освітніх ресурсних центрів;

2. Міністерству освіти і науки України провести робочу нараду стосовно вивчення можливостей розробки якісного механізму імплементації положень Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» у частині ст. 26 стосовно ефективного залучення учнівської молоді до наукової і науково-технічної діяльності.

¹ <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

² <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.

³ <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-VII>.

3. **Міністерству освіти і науки України, Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти** з метою забезпечення змістовної та методологічної спадкоємності освітньо-наукової діяльності на стадії переходу із середньої школи до ВНЗ та НАНУ включити до проекту нового Закону України «Про освіту» (реєстраційний № 3491-д від 04.04.2016 р.) положення щодо запровадження центрів наукової освіти в Україні, що дасть можливість законодавчо визначити статус наукових ліцеїв та спеціалізованих шкіл наукового спрямування, Малої академії наук в освітньо-науковій системі України.

4. **Кабінету Міністрів України, Міністерству економічного розвитку і торгівлі України, Міністерству освіти і науки України, Національній академії наук України, галузевим академіям наук:**

– розробити та впровадити програму підготовки кадрів вищої кваліфікації для інноваційної економіки «Науково-інноваційне партнерство». Реалізація програми сприятиме підтримці бізнесом та державою підготовки кадрів вищої кваліфікації, посиленню прикладного характеру наукових досліджень і використанню їх результатів, створенню інноваційних колаборацій, забезпеченню доступу до інформації та навчання на підприємствах, поліпшенню взаємодії між учасниками інноваційного процесу, дозволить задовольнити кадрові потреби напрямів інноваційної економіки необхідних для держави (оборони та безпеки).

5. **Міністерству освіти і науки України, Національній академії наук України, галузевим академіям наук:**

– розробити цикл заходів, розрахований на поліпшення якості викладання фізико-математичних та природничих дисциплін, заохочення школярів до їх вивчення, у т. ч., розглянути питання про включення фізики до переліку обов'язкових випускних іспитів в школах у форматі ЗНО, що сприяло б підвищенню рівня підготовки з цього предмета і конкурсу при вступі до ВНЗ на інженерно-технічні спеціальності та напрями;

– **спільно з Міністерством інформаційної політики України** розробити та реалізувати спеціальний інформаційний проект «За інноваційною наукою – майбутнє», мета якого – залучити молодих людей до професій та наукових досліджень, які забезпечують інноваційний розвиток (із широким висвітленням в усіх можливих ЗМІ, із залученням соціальних мереж, проведення наукових конференцій, семінарів, фестивалів за участю школярів та молоді);

– розробити проекти типових нормативно-правових документів, спрямованих на забезпечення створення спільних аспірантур та докторантур між науковими установами НАН України та вищими навчальними закладами МОН (положення про спільні лабораторії, навчально-наукові центри та комплекси; визначення прав та обов'язків співкерівників аспірантів; запрошення іноземних вчених та викладачів і викладання англійською мовою;

створення інфраструктури дистанційної освіти та інтегрованої інформаційної мережі баз даних тощо). Це сприятиме підвищенню рівня підготовки кадрів вищої кваліфікації, модернізації аспірантської та докторської освіти на основі сучасних науково-освітніх підходів.